

Tine Logar

SAZU v Ljubljani

UDK 929 Baudouin de Courtenay J.: 808.63-087

J. BAUDOUIN DE COURTENAY – SLOVENSKI DIALEKTOLOG

Znanstveno proučevanje slovenskih dialektov in govorov se je začelo 1841. leta, ko je po nalogu harkovske univerze na svoji poti po slovanskih deželah zunaj meja carske Rusije med Slovence prišel znameniti ruski filolog, jezikoslovec in zgodovinar *I. I. Sreznjevski*. Njegova naloga je bila, da se seznani z dialekti in govori, ki jih govorijo Slovenci v Avstro-ogorski in v provinci Udine v Italiji, z njihovo kulturo, etnografijo in zgodovino. Rezultat njegovega bivanja med Slovenci je bila prva znanstvena klasifikacija slovenskih dialektov, ugotovil pa je tudi vzroke, ki so privedli do tako pestre dialektološke diferenciacije slovenskega jezika.

Trideset let kasneje, pomladi 1872. leta, pa je s podobnimi nalogami na pobudo istega Sreznjevskega in s podporo peterburške akademije znanosti v slovenske dežele prišel mladi privatni docent ide. primerjalnega jezikoslovja v Peterburgu *J. Baudouin de Courtenay* (BdC). Njegova naloga je bila, da temeljito prouči zlasti zahodne slovenske govore in dialekte, ki so se govorili tostran in onstran avstrijsko-italijanske državne meje. V slovenskih deželah se je to pot mudil od pomladi do jeseni 1872 ter spomladi in poleti 1873. leta; zimo 1872/73 pa je preživel v Milanu, kjer je urejal zapisano dialektološko gradivo in poslušal predavanja znamenitega italijanskega jezikoslovca Ascolija.

Baudouin de Courtenay je v tem kratkem času proučil 10 skupin slovenskih govorov oziroma dialektov od bohinjsko-posavskega in rezijanskega na severozahodu do notranjskega in kraškega v spodnji Vipavski dolini na jugu. Še posebej pa so ga zanimali dialekti in govori, ki jih govorijo Slovenci v Reziji in ob reki Ter in Nadiži v provinci Udine v Italiji. Zbral in zapisal je ogromno dialektološko gradivo, sestoječe iz pravljič, živalskih pravljic, pripovedk, ugank, pesmi, pregovorov, pogovorov, besednih zvez in posameznih besed, kar vse je nameraval znanstveno obdelati in objaviti. Pri tem se je odločil za geografsko zaporedje proučevanih govorov, zato so bili najprej na vrsti govori rezijanskega dialekta v Italiji, čeprav jih je proučil med zadnjimi in je imel z njimi in njihovim razumevanjem največ težav.

Ko je pripravljaval glasoslovni opis rezijanskih govorov, se je šele prav zavedel, da mu je kljub velikemu gradivu ostalo še mnogo nejasnega in da bi zato moral obiskati Rezijo vsaj še enkrat, da bi ponovno proučil nekatera nejasna vprašanja. Kljub temu pa je študijo *Opyt fonetiki rezjanskih govorov* napisal zelo hitro, saj je izšla že 1875. leta. Napisal pa jo je na osnovi gradiva, ki ga je v Reziji zbral v petindvajsetih dneh v avgustu 1873. leta.

Opyt je še danes najizčrpnjša in najtemeljitejša glasoslovna študija enega od slovenskih dialektov, čeprav je od njenega izida preteklo že več kot 110 let.

V njej je BdC sistematično opisal konzonantizem, vokalizem, akcent in kvantiteto rezijanskih govorov, pri čemer je primerjalno izhajal iz srbohrvatskega glasovnega stanja, ker je bil prepričan, da so vsi slovanski govori v severni Italiji po svojem poreklu srbohrvatski

PO / 2201 / 89

oziroma hrvatski čakavski. Še posebej pa naj bi to veljalo za govore t. i. terskega dialekta, ki je južni sosed rezijanskega dialekta. Pri obravnavi konzonantizma rezijanskega govora je posebej obširno obravnaval konzonantske grupe v začetnih, notranjih in končnih besednih zlogih in njihove spremembe v rezijanskih govorih, kar je pri opisu slovenskih govorov še sedaj velika redkost. Najbolj pa sta ga pri študiju rezijanskih govorov zanimala dva bizarna pojava: rezijanska vokalna harmonija in posebni, v nobenem drugem slovenskem jeziku poznani rezijanski »temni vokali«. Oba pojava sta se mu zdela popolnoma nerazumljiva, če ne predpostavljamo, da je rezijanski slovanski govor bil podvržen križanju z nekim neslovanskim jezikom, verjetno s turansko-mongolskim, ki tudi pozna neke vrste vokalno harmonijo. Še bolj kot vokalna harmonija pa so mu bili čudni in nerazumljivi rezijanski »temni vokali«, ki si jih preprosto ni znal razložiti iz samega slovenskega jezika, ki pa nenavadno močno prežemajo vso rezijansko govorno akustiko. Za rezijanščino so značilni tudi nekateri drugi pojavi, ki jih sosednja slovenska narečja ne poznajo, zlasti pa monoftongični vokalni sistem, medtem ko jo nekaj drugih pojavov povezuje tudi s čakavskimi hrvaškimi govori ($\acute{e}$, $j \leftarrow l'$, $-n \leftarrow -m$).

Rezijanska vokalna harmonija se kaže v tem, da narava akcentuiranega vokala določa barvo neakcentuiranega, in to v dveh smereh: če je akcentuirani vokal ozek ali širok, bo tak tudi neakcentuirani. Enako velja tudi za jasne in temne akcentuirane vokale, ki odločajo o tem, ali bo tudi neakcentuirani vokal jasen ali »temen«. Od tega zadnjega pravila so izvzeti samo refleksi nekdanjih nosnikov in refleksi $\text{ə} \leftarrow \text{b}$, $\text{ɐ} \leftarrow \text{b}$ ter vokal a , ki niso nikoli »temni«.

Hipotezo BdC o nastanku rezijanskega dialekta je že pred drugo vojno prepričljivo zavrnil slovenski jezikoslovec F. Ramovš. Dokazal je, da je vokalna harmonija v principu prva stopnja slovenske vokalne redukcije in da je znana že iz Trubarjevega jezika, le da se je v rezijanskem dialektu bolj razvila kot v drugih slovenskih narečjih, npr. koroških, ki jo še danes poznajo.

Pojasnil pa je tudi rezijanske »temne« vokale, ki so se razvili iz starejših ozkih vokalov, $\bar{i}$, $\bar{u}$; $\bar{e}$ $\bar{o} \leftarrow \acute{e}$ $\acute{o}$, kakršne ima sosednje zilijsko koroško narečje, iz katerega se je rezijanščina razvila. Že BdC je opazil, da se pri artikulaciji »temnih« vokalov grlo zniža. Ramovš si je to razlagal tako, da se zrak med ožino v grlu in ustih zgosti in potisne grlo navzdol, rezultat tega pa so vokali, ki spominjajo na govor gluhomemih. $\bar{e}$ $\bar{o} \leftarrow \acute{e}$ $\acute{o}$ pa kljub svoji ožini ne povzročata »temnih« vokalov zato, ker je njihova ožina mlada, kajti v času nastajanja »temnih« vokalov sta bila še široka ali celo še nazala. Enako je bilo z refleksom $\bar{e} \leftarrow \bar{o} \leftarrow \text{b}$, $\text{ɐ} \leftarrow \text{b}$, ki se je izenačil z refleksom za $\bar{e}$.

Ramovš je nadalje dokazal, da se je rezijanski dialekt razvil iz sosednjega zilijskega dialekta. Dokaz za tak izvor je med drugim tudi to, da sta se v obeh dialektih izenačila $\acute{e}$ in e ter $\acute{o}$ in $\text{ə} \leftarrow \text{b}$, $\text{ɐ} \leftarrow \text{b}$, medtem ko sosednji terski dialekt take izenačitve ni izvedel, pač pa sta se v njem izenačila $\acute{e}$ in e ter a in $\text{ə} \leftarrow \text{b}$, $\text{ɐ} \leftarrow \text{b}$.

Rezijansko narečje je torej po svojem izvoru koroško zilijsko narečje, s katerim se je razvijalo vzporedno vse do XIII./XIV. stoletja. Z njim skupaj je izvedlo tudi diftongizacijo $\bar{e}$, $\bar{o} \rightarrow ie$, $uo \rightarrow iə$, $uə$. Rezijanščina pa je nato $iə$ $uə$ monoftongizirala v $\bar{i}$ $\bar{u}$, enako kot npr. zahodni del koroških rožanskih govorov, pa tudi cerkljansko narečje. Pojav monoftongizacije v slovenskih narečjih ne preseneča. Verjetno je celo sistemska povezava med rezijansko monoftongizacijo in nastankom »temnih« vokalov, ki so monoftongizacijo verjetno celo sprožili, ker so v sistemu vokalizma povzročili prazna mesta za $\bar{i}$ in $\bar{u}$.

V XIII./XIV. stoletju pa je bila zaradi romanizacije prekinjena povezava med zilijskim in rezijanskim dialektom. Zato so se Rezijani tesneje povezali s svojimi južnimi sosedi, terskimi Slovenci, ter skupaj z njimi izvedli nekaj inovacij, še posebej zožitev refleksov za nekdanje nosnike, pa tudi dialektični premik slovenskega dolgega cirkumfleksa s konč-

nega besednega zloga (*zlatô* → *zlâto*), kar je posebnost tudi ziljskega in cele vrste drugih slovenskih narečij.

BdC je verjetno na misel, da sta rezijanski in terski dialekt hrvaška čakavska, med drugim navedlo tudi to, ker je mislil, da je rezijanski akcentski tip *ôko*, *zlâto* identičen s čakavskim *ôko*, *zlâto*, saj še ni vedel, da je slovenski jezik že v X./XI. stoletju izvedel premik dolgega (in kratkega) cirkumfleksa za en zlog proti koncu besede, torej *ôko* → *ôko* → *okô* oziroma *zlâto* → *zlatô*, kar je diferencialni znak med slovenskim in srbohrvaškim jezikom, ki takega akcentskega premika ne pozna. Kasneje pa je vrsta slovenskih dialektov, med njimi tudi ziljski, rezijanski in terski, tak dolgi cirkumfleks s končnega besednega zloga spet premaknila nazaj na staro psl. mesto (*okô* → *ôko*, *zlatô* → *zlâto*, pod novim akcentom pa so rezijanski refleksi *ê*, *e*, *o* postali »temni«. Če bi slovenski jezik ne izvedel premika *ôko* → *ôko* → *ôkô*, *zlâto* → *zlatô*, bi moral za prvi *o* v takih besedah biti v rezijanski *ū*, za *ê* in *e* pa bi Rezijani govorili *ī*.

Kljub temu, da je slovenska dialektologija ovrgla BdC hipotezo o nastanku rezijanskega dialekta in o njegovem čakavskem poreklu, je njegov *Opyt* dragocena študija o tem najbolj zapletenem slovenskem dialektu. Njegovega pomena bistveno ne zmanjšuje niti to, da je imel BdC velike težave z identifikacijo rezijanskih vokalnih fonemov, zlasti z razlikovanjem med ozkim in širokim dolgim *e* in *o*, ki ju je sicer čutil, kot Poljak pa se ni zanesel na svoj občutek in ju je zato v *Opytu* oba zapisoval s po enim samim znakom, čeprav bi moral zanju uporabljati po dva, saj je vsak od njiju fonem (*ē* : *ē*, *ō* : *ō*). Pomena *Opyta* ne zmanjšuje niti dejstvo, da je imel BdC velike težave tudi z identifikacijo kvantitete akcentuiranih vokalov; pogosto namreč zamenjuje dolgo akcentuirane vokale s kratko akcentuiranimi in obratno, ker razlike med obema kvantitetama po njegovi lastni izjavi niso zelo velike in izrazite, predvsem pa rezijanski dialekt ne pozna kratko akcentuiranih vokalov v nezadnjih besednih zlogih. Kvantiteta kratko akcentuiranega vokala je povzročila njegovo drugačno kvaliteto in je zato kvantiteta vokala prenehala biti fonološko relevantna (*sīt* → *sēt*; *kūp* → *kōp*; *pàs* → *pēs*, *bogāt* → *bohèt*).

Kljub tem pomanjkljivostim spada *Opyt* med najbogatejše in najizčrpnije slovenske dialektološke opise. Ob branju tega dela strokovno razgledan bralec takoj začuti, da ga je napisal nenavadno razgledan jezikoslovec in strokovnjak z velikimi dialektološkimi izkušnjami, ki ni prezrl ničesar in je vse nejasno in zapleteno v narečju poskušal razumeti in pojasniti. *Opyt* se še po več kot sto letih bere, kot da je bil napisan včeraj.

Vendar to ni edina knjiga, ki jo je BdC posvetil rezijanskemu slovenskemu dialektu. Nič manj dragocena ni njegova obsežna knjiga rezijanskih besedil *Materialy dlja južnoslavjanskoj dialektologii i etnografii I. Rezjanskije teksty* . . ., Sanktpeterburg, 1895 (XLVII + 708 str.).

Ta knjiga se je tiskala skoraj polnih osem let. BdC se je z njo mnogo namučil. Že med samim tiskom je začel rokopis ponovno popravljati, posamezna mesta med seboj usklajati, hkrati pa ga prevajati v nemščino, pri čemer je pogosto naletel na povsem nerazumljiva mesta, kar ga je spravljalo v obup. Spoznal je, da bi moral vse zapise še enkrat preveriti na terenu, za to pa bi bilo potrebno ponovno potovati v Rezijo in tam z informatorji prekontrolirati celotni zapisani tekst. Končno mu je uspelo med tiskom ponovno obiskati Rezijo, in to ne samo enkrat, ampak celo trikrat: 1890., 1892. in 1893. leta. Tu je z informatorji skrbno prekontroliral ves rokopis, prvotne zapise popravil in razjasnil mnoga prej nejasna mesta. Uvedel je nekaj novih znakov za rezijanske vokale, zlasti za ozka in široka akcentuirana dolga *e* in *o*. Žal pa je tisk knjige medtem že toliko napredoval, da korektur ni mogel več vnesti v tekst, ampak je popravke, vsega skoraj 150 strani, objavil na koncu knjige pred indeksi in kazalom. Zato mora bralec te dragocene dialektološke knjige neprestano listati po teh popravih, ki pa so zelo zanimivi in poučni, saj je iz njih videti, katere posebnosti v zapletenem rezijanskem dialektu so BdC povzročale največ težav in nejasnosti.

BdC je že leta 1873 obiskal prav vse rezijanske vasi in naselja in v vseh zapisoval dialektološko gradivo. Zato so ob pozornem branju iz njega razvidne vse specifičnosti posameznih govorov, včasih majhne, skoraj brezpomembne, včasih pa tudi bistvene in že na prvi pogled opazne. Ta obsežna knjiga rezijanskih besedil pa nam omogoča tudi ustreznejše branje samega Opyta, katerega gradiva ni mogel ponovno prekontrolirati, ampak ga je objavil po svojem prvem zapisu. Opyt in rezijanska besedila je zato potrebno brati in proučevati hkrati.

Medtem ko se BdC v Opytu ukvarja skoraj izključno s fonetiko rezijanskih govorov, pa so teksti vir za proučevanje vseh ravnin rezijanskih govorov: fonetike, akcenta, oblikoslovja, leksike in skladnje, ki je še posebej zapletena in zanimiva, ker se v njej morda najbolj izraža stoletja delujoča interferenca med rezijanskim slovenskim dialektom in sosednjo romansko furlanščino. Iz te knjige je tudi vidno, kako zelo specifično slovenska je osnovna slovanska leksika tega dialektja in koliko skupnosti je med njo in leksiko sosednjih koroških pa tudi drugih slovenskih govorov. Zato težko razumemo, kako da tega ni opazil tudi B. de Courtenay. Če bi se tega zavedal, ne bi iskal njegovega sorodstva v hrvatskem čakavskem narečju.

1904. leta je izšel II. zvezek Baudouinovih *Materialov za južnoslovansko dialektologijo in etnografijo* (XXXII + 240 str.). V njem je objavil tekste govorov terskih Slovencev, južnih sosedov Rezijanov, ki jih je prav tako kot te imel za hrvatske čakavce, čeprav so seveda pristni Slovenci, le da je njihova govorica, podobno kot rezijanska, zelo arhaična, saj gre za skrajno zahodno periferijo slovanskega in slovenskega sveta, hkrati pa je zlasti v leksiki in sintaksi zelo romanizirana, ker tudi terski Slovenci kot Rezijani od svoje naselitve do danes živijo v tesnem stiku z romanskimi Furlani, medtem ko so bili njihovi stiki z drugimi Slovenci zaradi naravnih ovir in njihove politične usode zelo šibki. Tudi ta knjiga dialektičnih tekstov je obsežna, čeprav ne tako zelo kot ona z rezijanskimi teksti. Večino gradiva je zapisal že 1873. leta ob svojem prvem prihodu med Slovence, 1901. leta, ob svojem zadnjem obisku, pa jih je večino skrbno prekontroliral v vaseh, kjer jih je prej zapisal, poleg tega pa zapisal precej novih tekstov. V uvodu v knjigo je vse tekste razvrstil glede na stopnjo njihove zanesljivosti. Nekateri od njih so po njegovi sodbi uporabni celo za študij akcenta in intonacij, ki jih terski dialekt pozna v dolgih zlogih, medtem ko je rezijanski akcent dinamičen. Nasplošno pa je njegov odnos tudi do teh tekstov bil kritičen, ker da je zapisoval prehitro in preveč, namesto da bi se omejil in zapisoval bolj počasi in natančno. Ne glede na vse to so terski teksti odlično dialektološko gradivo za študij vseh jezikovnih ravnin, tudi glasoslovja, še posebej pa za študij tersko-furlanske jezikovne interference v leksiki in sintaksi.

Kot za rezijansko je tudi za to narečje značilna vrsta arhaizmov: $\acute{e} \leftarrow tj$, $j \leftarrow l'$, oksitoneza v tipih *sestrà*, *kosà*, ohranjeni $\acute{n}$ idr. Na drugi strani pa je, kot že rečeno, tudi ta dialekt izvedel slovenski akcentski premik dolgega cirkumfleksa s končnega odprtega zloga za en zlog proti začetku besede, zaradi česar se tudi tu govori *óko*, *zláto*, kar je BdC očitno smatral za staro psl. akcentuacijo, kakršna je v srbohrvaščini, medtem ko gre v tem primeru za nov specifično slovenski dialektični premik akcenta s končnega zloga proti začetku besede.

Iz zgodovine pa vemo, da je med terske Slovence v XV. stoletju pribežalo precej čakavskih beguncev, za katerimi je ostalo v terskem dialektu nekaj sledov, npr. instr. sg. a-osnov na *-on* $\leftarrow$ *-om*, števniki *četiri* in še kaj.

Preseneča, da je BdC kot Poljak v terskih govorih slišal in večinoma pravilno identificiral celo intonacije, dolgi akut in dolgi cirkumfleks, in jih v glavnem tudi pravilno notiral. Prav tako je razmeroma zanesljivo identificiral in zapisoval tudi kvantiteto akcentuiranih vokalov, ki mu je v rezijanskih govorih povzročala velike težave, kar je razumljivo, saj je

v njih manj izrazita. Zanesljivo je ločil in zapisoval tudi dolga ozka in dolga široka e-ja in o-ja, ki sta tako v rezijanskem kot tudi terskem dialektu fonema, medtem ko pri zapisovanju rezijanskih govorov 1873. leta tega še ni zmož, čeprav je vedel, da imajo tudi ti v sistemu vokalizma po dva dolga ozka in široka e in o. Do tega razlikovanja se je nedvomno dokopal šele ob ponovnih stikih z rezijanskimi in terskimi govori, ko je prišel v te kraje 1890., 1892., 1893. in 1901. leta in na terenu preverjal svoje prvotne rezijanske in terske dialektične zapise. Da je to res, nam priča opis bohinjsko-posavskega govora, ki je kot de Courtenayevo poročilo o njegovem dialektološkem raziskovanju na področju severozahodnih gorenjskih govorov bil napisan v Vidmu (Udine) že junija 1873. V njem, sicer še zelo nedosledno, loči ozke in široke dolge e-je in o-je ter kvantiteto akcentuiranih vokalov, prav nobenega sledu pa še ni o intonacijah, čeprav so v teh gorenjskih govorih izrazite, saj jih v tem poročilu niti ne omenja, kaj šele da bi jih poskušal zabeležiti. Zahodnogorenjske oziroma bohinjsko-posavske govore je zapisoval istega leta kot rezijanske in terske, ni pa imel prilike, da bi pred objavo 1877. leta gradivo na terenu prekontroliral, kot je prekontroliral rezijansko in tersko dialektično gradivo, ki je izšlo šele 1894. oziroma 1904. leta.

Baudouinov terski dialektični material je še do danes skoraj edino, s čimer razpolaga slovenska dialektologija o tem narečju. Po II. svetovni vojni je bilo po vprašalnici za Slovenski lingvistični atlas sicer zapisanih nekaj terskih govorov, še daleč pa ne toliko gradiva, kot ga je zbral BdC, ki je zapisoval v 18 od približno 70 terskih vasi. Zato je razumljivo, da je tudi F. Ramovš, ko je pisal knjigo o slovenskih dialektih, ki je izšla 1935. leta, lahko črpal podatke o tem dialektu samo iz BdC.

V opisu *bohinjsko-posavskega* govora, ki ga je BdC, kot že rečeno, napisal 1873., takoj po zapisovanju na terenu, objavil pa 1877. leta, ne da bi svoje zapise še enkrat preveril na terenu, je najizčrpnije prikazan konzonantizem. Tu ni spregledal nobenega pomembnejšega pojava, in kaj več o konzonantizmu tega govora, pa tudi gorenjskega dialektu v celoti, tudi danes ne vemo. Podrobno je opisal za gorenjske govore tako značilni pojav prehoda *t* → *w* v poziciji pred zadnjimi vokali (*ktáda* → *kwáda*), pa tudi pozicijsko omejitev tega pojava v Bohinju, kjer je dentalni konzonant v poziciji pred *t* (*tt*, *dt*, *st*...) povzročil asimilacijo *t* → *l* in tako preprečil prehod *t* → *w*. Ugotovil je tudi, da Bohinjska Bistrica pojava *t* → *w* pred zadnjimi vokali sploh ne pozna, čeprav se sicer v govoru mnogo ne loči od drugih vasi v Bohinju. Pojasnil je tudi analogični *l* namesto etimološkega *v* v besedah, kot je npr. *gláva* in podobne, kjer v sklonih z obrazilom *-e/-i* namesto pričakovanega *v* govore analogični *l* (*gwále*, *gwáli*). Zelo na široko razpravlja o spremembi izglasnih *-b*, *-d*, *-g* → *-φ* (*-f*), *-θ* (*-s*), *-x* (*zób* → *zóφ*, *léd* → *léθ*, *róg* → *róx*), o prehodu *k* v poziciji pred zaporniki ali afrikatami v *x* in o njegovi posplošitvi v vse pozicije, o adaptacijah in olajšavah konzonantnih skupin *tk* → *xk*, *tt* → *xt*, *bc* → *fc*, *bč* → *fč*, *pc* → *fc*, *xč* → *šč*, *čk* → *šk*, o redukciji v skupinah *čr-*, *žr-* → *č-*, *ž-*, *šč* → *š*, o asimilaciji *wō-*, *wū* → *ō*, *ū*, o izgubi *x* v glagolu *hočem*, o sekundarnem *g* v demonstrativnem pronominu *oni* (*gún*) itd.

Manj izčrпно in zanesljivo je prikazan bohinjsko-posavski vokalizem. Vzrok je v tem, da vokalne kvalitete dolgega akcentuiranega *e* ← *ě*, *e*, *ę* in dolgega akcentuiranega *o* ← *o*, *q* ni vedno pravilno apercipiral. Pač pa je kot prvi spoznal in formuliral osnovne tendence v razvoju slovenskih dolgih in kratkih vokalov, zlasti še e-ja in o-ja, ki se kažejo v tem, da se dolgi akcentuirani vokali podaljšujejo, ožijo in diftongirajo, kratki akcentuirani in neakcentuirani pa krajšajo in širijo.

Opazil je tudi, da sta se v Bohinju najbolj zožila dolgi *ě* in padajoči dolgi *o*, ki sta pogosto prešla celo v dolga *i* in *u*. Ta pojav še do danes ni povsem nesporno razložen, verjetno pa gre za vpliv govora priseljenih kolonistov s sosednjega primorskega področja, kjer sta dolga *ě* in *o* prešla v dolga *i* in *u*.

Najbolj nejasen pa je BdC razvoj psl. *ь, ъ*. Ni namreč vedel, da sta v slovenskem jeziku ta dva vokala v krepkih pozicijah sovpadla v *ə*, ki se je naprej razvijal odvisno od tega, ali je postal dolgoakcentuiran ali pa je ostal kratek in neakcentuiran.

Nikakor si ni znal razložiti npr. razlike v razvoju besed tipa *вѣсъ* oziroma *вѣсь*, od katerih se za prvo govori *vás*, *-í*, za drugo pa *úš*, *-í*, ker ni vedel, da je *u* v *úš* analogično prevzet iz drugih sklonov: gen. sg. *вѣsí* → *уší* → *уší* → nom. sg. *úš*, *-í*.

Kako velike težave je BdC ob svojem prvem stiku s slovenskim jezikom imel z identifikacijo kvantitete vokalov, nam povedo tudi njegovi pogosti zapisi besed tipa *uhò* namesto z dolgim s kratkim akcentom (*uhò*).

Ob koncu svojega izčrpnega opisa bohinjsko-posavskega govora BdC podaja še podrobno glasoslovno diferenciacijo tega zanimivega in v marsičem arhaičnega gorenjskega govora.

Po opisu bohinjsko-posavskega govora se je BdC lotil še opisa glasoslovja *cerkljanskega* dialekta. Gradivo zanj je zbiral jeseni 1872. leta in od približno 70 vasi in zaselkov, kjer se govori ta dialekt, obiskal 15. Tako je nabral za 9–10 tiskovnih pol dialektološkega gradiva. Pod njegovim vodstvom pa je gradivo (pravljice, pripovedke, uganke itd.) zbiralo tudi nekaj cerkljanskih domačinov.

Študijo o cerkljanskem dialektu je BdC končal v Leipzigu 1882. leta, objavljena pa je bila v AfslPhil. VII (1884) pod naslovom *Der Dialekt von Cirkno (Kirchheim)*, medtem ko je v naslednjem letniku iste revije v treh nadaljevanjih objavil dialektične tekste pod naslovom *Sprachproben des Dialektes von Cirkno (Kirchheim)* in precej obsežen cerkljanski narečni slovarček, v glavnem vse po nekoliko popravljenih in prirejenih zapisih svojih cerkljanskih zbiralcev.

Prikaz cerkljanskega glasoslovja – samo to njegova študija obsega – nedvomno spada med njegove najboljše slovenske dialektološke opise. V njej najprej izčrpno prikaže cerkljanski konzonantizem in njegov izvor, nato dolgi in kratki (akcentuirani in neakcentuirani) vokalizem in njegov postanek, končuje pa ga s prikazom popolne redukcije neakcentuiranih vokalov, zlasti v izglasnih zlogih. Ta njegova študija se še danes bere, kot da je bila napisana nedavno, ne pa že pred več kot sto leti. Je precizen, strnjen in jasen opis cerkljanskega narečja. V njem je mogoče ugotoviti le dve netočnosti: ker je očitno tudi imel težave z identifikacijo kvantitete akcentuiranih vokalov, ni opazil, da cerkljanski dialekt v sistemu vokalizma pozna dolg in kratek akcentuirani *ī/i*, *ū/u*, le da sta dolga *ī* in *ū* sekundarna, nastala iz psl. *ě* in cfl. *o* v slovenskih dolгих zlogih, medtem ko sta kratka akcentuirana *i* in *u* rezultat splošnega skrajšanja teh dveh psl. dolгих vokalov v cerkljanskem, pa tudi nekaterih drugih slovenskih dialektih.

Zdi pa se, da so to njegovo pomanjkljivost bolj kot on sam zakrivali njegovi cerkljanski zapisovalci, ki se te cerkljanske kvantitetne specifičnosti sami niso zavedali in so zato vse cerkljanske akcentuirane *i*-je in *u*-je zapisovali kot dolge.

Na drugi strani pa za dolgi *ě* navaja 2 cerkljanska refleksa: *ī* in *iě*, pri čemer je *ī* pogostejši od *iě*. Vendar je o tem že sam podvomil, saj je pri navajanju refleksa *iě* v oklepaju pripisal: »wenn es nicht eine akustische Täuschung der Aufzeichner war«. In res se zdi, da so tudi to netočnost zakrivali njegovi informatorji, saj je znano, da v nekaterih cerkljanskih vaseh ob stiku z vasmí, kjer govorijo tolminski dialekt, ki ima za dolgi *ě* diftong *iě*, mešajo cerkljanski *ī* ← *ě* s tolminskim *iě* ← *ě*, ker kot sosedje poznajo oba refleksa.

J. Baudouin de Courtenay je kot raziskovalec slovenskih dialektov napisal in izdal še več drugih daljših in krajših študij, zlasti o nekaterih rokopisih, ki jih je pri svojem delu odkril, vendar o vsem tem tu ne morem poročati.

Omenim naj le še to, da je že ob svojem prvem prihodu med Slovence proučil še celo vrsto drugih slovenskih dialektov in govorov in zbral tolikšno gradivo, da bi ga bilo za deset takih knjig, kot je npr. njegova knjiga rezijanskih tekstov. Proučil je govore po Vipavski dolini, v Prvačini, Dombergu, Solkanu, Kanalu, v Goriških Brdih, na Tolminskem, v Špetru ob Nadiži in okolici, v Nemškem Rutu in drugod. Ko pa je uvidel, da zaradi vseh drugih svojih obveznosti tega ogromnega dialektološkega materiala ne bo mogel znanstveno obdelati in pripraviti za tisk, ga je ob svojem odhodu iz Leningrada v Varšavo zapustil biblioteki Akademije znanosti, kjer že šestdeset let skoraj nedotaknjeno čaka na znanstveno obdelavo in objavo, od česar bi imela slovenska dialektologija nedvomno veliko korist.

Viri:

Opyt fonetiki rez'janskih govorov J. Boduena de Kurtene (J. Baudouin de Courtenay) Varšava – Peterburg 1875, I-XVI + 128 str.

Materialy dlja južnoslavjanskoj dialektologii i etnografii I. Rez'janskije teksty sobral v 1872, 1873 i 1877 gg., uporedil i perevel I. A. Boduen-de-Kurtene Sanktpeterburg, 1895, I-XLVII + 1-708 str.

Materialy dlja južnoslavjanskoj dialektologii i etnografii II. Obrazcy jazyka na govorah terskih slavan v severovostočnoj Italii. Sobral i izdal I. A. Boduen-de-Kurtene S. Peterburg 1904, I-XXXII + 1-240 str.

Otčety komandirovannogo ministerstvom narodnoga prosvješčenija za granicu s učenoju celju I. A. Boduena-de-Kurtene o zanjatijah po jazykovedeniju v tečenie 1872 i 1873 gg. Vypusk II. Kazan' 1877. Bohinsko-posavskij govor, str. 44-121.

Der Dialekt von Cirkno (Kirchheim) AfslPhil VII (1884), 386-404; 575-590; VIII (1885), 102-119; 274-290; 432-462.

Summary

J. BAUDOUIN DE COURTENAY – THE SLOVENE DIALECTOLOGIST

The treatise deals with the merit the famous Polish linguist J. B. de Courtenay deserves for his contribution to the research done on Slovene dialects. The author examines his most important works in the field and their meaning for Slovene dialectology: Opyt, texts written in the Rezija and Ter dialects, the Bohinj-Posavje speech and the Cerkljansko dialect. Hereby he also attempts to explain why J. B. de Courtenay was quite certain that the Rezija and Ter dialects were Croatian-Čakavsko and not Slovene dialects. The reason for it may be in the fact that de Courtenay did not know yet that a number of Slovene dialects such as those of the Ziljsko, Rezija and Ter areas had undergone the tertiary shift of the long circumflex from the last syllable to the one before last; this caused him to believe that the Rezija-Ter accentuation (óko, zláto) was identical with the Serbo-Croatian, which of course was wrong because in Serbo-Croatian accentuation is primary whereas in Slovene it is secondary and only appears in dialects.